

„... ecsettel mutatta szomorúságát...”

Szokolay Sándor (1922-1999) tótkomlói festőművész, rajztanár, népi fafaragó

(részlet egy készülő kismonográfiából)

Szokolay Sándor (1922-1999), Tótkomlós jeles szülőtte, mindenki által becsült polgára tanár, iskolaigazgató, polichisztor – képzőművész és fafaragó, jeles néprajzgyűjtő, nagyszámú országos elismerés, díj birtokosa volt. Tervezett kötetünk e sokrétű tevékenység egyik, megítélésünk szerint legfontosabb, legidőtállóbb szeletét: Szokolay Sándor festészetét kívánja minél árnyaltabban bemutatni, s őt a hazai képzőművészeti kánonban elhelyezni. Tanulmánykötetünk függelékében helyet kap azonban fafaragó-, illetve gyűjtő-tevékenysége is, minél sokoldalúbban dokumentálandó művészi irányultságait, eredményeit. Célunk e munkával, hogy a Szokolay-hagyatékot egy szép, cizellált képanyagú kötettel adjuk át Tótkomlós szlovák és magyar ajkú, immár együvé kovácsolódott polgárainak, kik között Szokolay Sándor életét leélte, munkásságát kiteljesítette.

Szokolay Sándor életét és munkásságát, életműve alakulását, festészen kívüli tevékenységeinek, s mindezekben keresztül személyiségének bemutatását órá magára, érzékletes, korrekt önéletrajzára bízom. Nem ismertem a művészt, s a közeget, ahol dolgozott – azt is csak kevéssé és áttételesen. Úgy ítélem meg, hogy illetéktelen volnék Szokolay Sándor életéről és személyéről magvas gondolatokat fogalmazni, sokszorta jobb, ha őt magát hallgatjuk. De mivel kutatásaim során sok hasznos, okos cikket, méltatást találtam a művészről tótkomlóiak, őt jól ismerő emberek tollából, illetve interjúkat, melyekből a festő szavait idézhetem –, úgy döntöttem, hogy a maga írt biográfiába az oda tartozó, azt kiegészítő szöveghelyeket beléapplikálom, feltüntetve természetesen a betoldást, és hogy az honnan való. E betoldások a művész életének különböző időszakaiból származnak, ezt az olvasó érzéklni fogja, külön nem tartom szükségesnek jelezni. Miközben a cikkek, interjúk közt válogatok, a keserű, kiábrándult hangokat sem rejtem véka alá: nem sikertörténet írása a célom.

Önéletrajzom

Tótkomlóson születtem 1922. március 10-én. Régi képfestő családból származom. Apám neve Szokolay Kálmán, anyám neve Laukó Mária. *Édesapám suszter-csizmadia volt, ami annak idején rangot jelentett a tótkomlói nyomorban, ahol tízezer emberből ötezer agrárproletárként tengődött. Apámnak szerencsére akadt munkája. Ha más nem, foltozni kellett a sárrágtá csizmákat, bakancsokat. Hatéves lehettem, amikor meghalt ...*¹

Kék- és kelme festő évek: Bátyám – mint családfő – a helyi polgári iskolába járatott...² 14 éves koromban inas, majd festősegéd lettem, és szaktudásom fejlesztése céljából különböző festőgyárakban dolgoztam: Békéscsabán, Székesfehérváron, Nagykanizsán, Budapesten és otthon. Ezalatt magánúton jelesen leérettségiztem, és 15 évig NB III.-ban rúgtam a labdát, az

¹ Laukó Zoltán: *A szülőföldjén is próféta*

² Laukó

utolsó négy évet a Szegedi Tanárképző Főiskola Futballcsapatában. *Komlóson a község motorja volt a sportok terén, a fociban a legendás „Dugó”, de az asztalitenisz és a torna sem állt távol tőle.*³

Főiskolai évek: Orosházán érettségiztem, magánúton. Jelesen. (...) azután jöttek a „fényes szelek”, én is általuk kaptam zöld utat, túl a huszonötön, a tanuláshoz. 1951-ben beiratkoztam a Szegedi Tanárképző Főiskola orosz nyelv és irodalom szakára. Azt Rákosi ösztöndíjasként kitűnő eredménnyel elvégeztem, és néhány évig főiskolai tanársegédként tanítottam a főiskolán. (...) *s ha maradok, talán már ott vagyok tanár, mint számos évfolyamtársam. Hogy nem lettem, annak oka, hogy nekem más kellett. Tenni akartam valami szépet, hasznosat szülőhelyemért. E vágytól hajtva 1955-ben hazajöttem falumba, tanítani*⁴. Ezalatt levelező úton ugyancsak vörös diplomával végeztem a budapesti ELTE orosz nyelv és irodalom szakán.

Tótkomlósi tanári évek: Hazajöttem, és sok éven keresztül általános iskolai és gimnáziumi igazgatóhelyettes, egy évig mb. igazgató, 4 évig a tanyai kollégium igazgatójaként működtem. Ezalatt levelező úton kitűnő oklevéllel elvégeztem a rajz szakot a Főiskolán. Évekig tanítottam orosz nyelvet, rajzot, angol tanárhiány miatt 3 évig angolt is a középiskolában.

Képzőművészeti tevékenységem: Az ötvenes évek végén már a rajz és a festészet érdekelt, és minden szabad időmet ez töltötte ki. Minden nyarat művésztelepeken töltöttem, Pécsen, Veszprémben, Hajdúböszörményben és 10 éven keresztül Tokajban. *Régebben olajképeket festettem, ebben az időben sokat vívódtam a technikával és önmagammal is; a fordulat – vagy talán felismerésnek is nevezhetném – 1962-ben következett be. (...) A Népművelési Intézet tokaji művésztelepén dolgozhattam két hétig. Itt neves művészek jó tanácsai nyomán kezdtem akvarelllel foglalkozni, később pedig a Duna-kanyarban, Nagymaros környékén töltöttem újabb két hetet. Kiderült, hogy az akverell és a gouache áll hozzám legközelebb, tudtam szakítani az olajjal, és egyelőre nem is gondolkozom azon, hogy visszatérjek hozzá.*⁵ Első önálló kiállításom 1965-ben volt a Lektorátus által zsűrizett anyaggal az orosházi, a gyulai és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. Második önálló kiállításom 1970-ben volt, ezzel bejártam többek közt Gödöllőt is. A szakemberek szerint (pl. Dömötör János, Bolmányi Ferenc) sikerült egy egyéni, titokzatos világot létrehoznom a festészetben, mely kubista, expresszív és szürrealista jellemvonásaival modern, egyetemes, de ugyanakkor magyar is, alföldi is, de tótkomlósi is. Lírai, de ugyanakkor drámai. *Mint festő olyan világot kerestem és keresek ma is, mely sajátosan egyéni. Dömötör János, a vásárhelyi múzeum igazgatója „titokzatos világnak” nevezte képeim. Azt hiszem, tökéletesen igaza van. Titokzatos ugyan, de mélységesen alföldi. Ebből sohasem engedtem.*⁶ Képeimmel 10-15 éven keresztül részt vettem az Alföldi Tárlatokon, a Délalföldi Tárlatokon, a megyei kiállításokon, Zrenjaninban és Aradon. A pedagógus kiállításokon több esetben, az országosan a Fáklya klubban. Képeimet sok esetben díjazták. *A képek alkotója csupa pezsgő erő, szemében huncut, fiatalos optimizmus. Mitől a képekből áradó fáradtság, ború? – Ehhez tudni kell, mi itt zömmel szlovákok vagyunk. Kétszáz évig faji gyűlölködés, nehéz nemzeti elnyomás jutott osztályrészül őseinknek. Hát innen a sötét színek... Különben nézz meg egy akármilyen helybeli bútordarabot, mondjuk egy komódot vagy egy tulipános ládát ... vagy akár egy ruhadarabot, hímzett szoknyát vagy blúzt – csupa sötét szín van rajtuk. Lilák, sötétkékek, sötétbarnák, de*

³ Lachata Pálné: *Településünk nagy öregjei I.* In: Komlósi Hírmondó VII. évf. 2. szám

⁴ Laukó

⁵ Sass Ervin: *Színeiből szeretet árad. Egy fiatal művész első önálló kiállítására készül.* 1964. december 5.

⁶ Sass Ervin: *Arcok közléről.* In: Népművelés. Köröstáj, Kulturális Melléklet, 1986. május 10.

*még a fehér is inkább szürke. Hát az én festézetem, noha emberileg nagyon bizakodó vagyok, elsősorban alföldi és tótkomlósi, ezért a sötét szín*⁷.

Szakkörvezetés – ismeretterjesztő munka: A helyi Művelődési Házban 15 éven keresztül vezettem képzőművész szakköröket. A megye egész területén tartottam kiállítással egybekötött TIT előadásokat. A művészet népszerűsítéséért Megyei Tanácselnöki dicséretet és Miniszteri dicséretet kaptam. Jelenleg a helyi alkotók klubját vezetem.

„– A Szokolay-műhely valóságos szentély. A mester, ha dolgozik, megszűnik számára a világ. Sokan felkeresik, tanácsait kérik.

– Az alkotók klubját vezetem a művelődési házban. Sajnos, eléggé ritkásan jövünk össze, de azért megrendezünk évente egy-két kiállítást itthon is, másutt is. A legközelebbi a május 19-i Köröstáj-napon lesz.

(...)

*– A legújabb „nagy terv”, hogy a komlósi kerámiázást is folytatni kellene. Szokolay Sándor tanár lánya megtanulta a mesterség alapjait Szegeden, a Tömörkény Gimnáziumban.”*⁸

Néprajzi gyűjtés: Harminc év alatt csodálatos anyagot gyűjtöttem össze a tótkomlósi bútorokból, ládákból, fogasokból, tékákból, fazekasmunkákból stb. Ezt leírni nem lehet, ezt látni kellene. 150 éves festett, faragott ládák, szuszékok, tékák. Két csodálatos ládám ott volt a Néprajzi Múzeum „Rejtett kincsek” tótkomlósi anyagának kiállításán. 70 pálinkás butéliám között a múlt század legszebb darabjai találhatóak (és ezek éppen tótkomlósiak), de 200-nál több agyag téasztaszűrő/csikmákszűrő gyűjteményem biztosan párját ritkítja. *Amint látja, körülvettem magam a képeimmel. Emellett szenedélyesen gyűjtöm a régiségeket, de különösen a régi butilkákat. (...) Van belőlük vagy száz darab, de lehet, hogy több is ... A festézetet úgy tizenöt éve abbahagytam, mivel abból nem tudtam megélni. Nekem öt gyermekem van, valahogy el kellett tartanom a családot. Iskoláztattam őket, ami sikerült is, hiszen valamennyi főiskolai, vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik. Bútorokat kezdtem faragni, ami sokkal jövedelmezőbb volt, mint a festészet. Jelenleg megrendelésekre függönykarnisokat esztergálok Sanyi fiammal. Egyébként elmondhatom, hogy végigfaragtam az egész országot.*⁹

Népi iparművészeti tevékenységem: (...) sokáig festett és faragott, majd faragott és festett, később „csak” faragott és természetesen tanított.¹⁰ Mintegy 15-16 éve kezdődött. Érdeklődésem a múzeumok felé fordult, és láttam, hogy az ország felének múzeumi tele vannak tótkomlósi bútorokkal. Alapos felkészülés után nekiláttam a fafaragásnak. A kezdeti nehézségeken az segített át, hogy a Népi Iparművészeti Tanácshoz küldtem őket zsűrizésre. Az elfogadott munkák biztosítottak arról, hogy helyes úton indultam, de különösen sokat tanultam az elutasított munkák indoklásaiból. Szerencsémre ilyen csak a legelején volt néhány, vagy 14 éve nem fordult elő, hogy valamelyik munkámat nem fogadta volna el a zsűri, akár beküldtem, akár kiállításon zsűrizték őket. Azt hiszem, hogy amit én csinállok, domborúan faragott, áttört faragású, sötétkékre festett bútort (Békés megyei szlovák, tótkomlósi), ezt nem csinálja más. A hetvenes években néhány garnitúrát már eladtam a régi Posta utcai boltban, de a szállítás akadályokba ütközött, mert a helyi szövetkezet nem szívesen foglalkozott a felvitellel. *Ilyen kiállításokon gyakran szerez díjakat a megyében, sőt*

⁷ Laukó

⁸ Sass E.: *Arcok közelről*

⁹ Nédó Géza: *A karnisok után következzenek a képek.* In: Napi Délkelet, 1993. augusztus 30.

¹⁰ Lachata

országos 2. helyezést is elért már. Bútoraival külföldön is sikeresen szerepel a magánmegrendelőknél, Kanadába, Németországba, az USA-ba is került már alkotása.¹¹

Kiállításokon való részvétel: Pontos dátumokat nem tudok írni, de a NIT vezetői tudják, mi mikor volt, így csak hozzávetőleg jók az időpontok. Megyei Mezőkovácsházi Kiállítások háromévenként. Egy esetben III. díj, egy esetben II. díj, – két esetben I. díj. Az ezt követő Nyíregyházi Országos Kiállításokon minden esetben részt vettem, volt olyan év, hogy 10 darab bútorom volt kiállítva.

Siófoki országos (kb. 6 éve) tükröt vett tőlem a NIT. Id. Kapoli Antal (kb. 6 éve) Munkajutalom, 5 tükröt vett tőlem a NIT.

Miskolc – talán a II. konferencia idején nívódíjat kaptam.

Miskolc – III. konferencia idején festett gondolkodó székem országos II. díjat kapott.

Id. Kapoli Antal emlékkiállítás 1986. Országos II. díj egy 12 darabból álló diófa garnitúra, „A” kategóriába sorolva.

Eddig nem-igen tudtam, hogy volt-e „A” kategóriás bútorom, mert a kiállítások zsűri-számáról régebben nem tájékoztattak. A múlt évben kb. 8-10 faragott tükröt küldtem zsűri-re, azok „B” kategóriások lettek. Ez a 12 db. „A” kategóriás lelkesített fel és bátorított arra, hogy kérjek népi iparművészeti címen elismerést.

Családi helyzetem: 1982-ben mentem nyugdíjba, azóta csak faragással foglalkozom. Jelenleg nagyon készülök az országos debreceni kiállításra és a jövő évi mezőkovácsházira. Sok szép, jó tervem van. Nős vagyok, feleségem gyógypedagógiai tanár. 5 gyermekem van, 6 unokám.

Két lányom matematika-rajz szakos tanár. Egyik a Tömörkény Gimnázium fazekas szakára járt, és korongozik, másik sző. Egyik fiam földrajz-rajzos tanár lesz. Festőnek készül. Másik fiam testnevelés szakos tanár. Nagy lendülettel farag. Három tükre ki volt állítva az 1986-os Kapoli Kiállításon. Kislányom még középiskolás – rajz-matematika tanárnak készül. Később majd nagy családi kiállítást fogunk rendezni. *Rohantak az évek, megszülettek, felnőttek, házasodtak a gyerekek. Az öt „gyerekből” ma már 13 unoka van, s útban a 14. (...) Itthon mindig „itthon” lehetett mindegyik gyerek és unoka.*¹²

Tótkomlós, 1986. október 10.

¹¹ Lachata

¹² Lachata